

UOT-811.512.162

Səhifə: 129-135

<https://doi.org/10.59849/2663-8967.2025.2.129>

Gülnar Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

muxtarzadequlnar@gmail.com

ORCID ID:0000-0001-5388-5373

QƏRBI AZƏRBAYCAN ŞİVƏLƏRİ: TƏDQIQAT TARİXİ VƏ MƏNBƏLƏRİ

XÜLASƏ

Məqalədə Qərbi Azərbaycan şivələrinin tədqiqat tarixi və bu sahədə istifadə olunan əsas mənbələr sistemli şəkildə təhlil olunur. Tədqiqatın əsas məqsədi Qərbi Azərbaycan bölgəsində əsrlər boyu yaşamış azərbaycanlıların dil xüsusiyyətlərini, xüsusilə də onların dialekt və şivələrini öyrənmək və bu şivələrin lingvistik dəyərlərini aşkara çıxarmaqdan ibarətdir. Şivələrin tədqiqi həm Azərbaycan dilinin dialektoloji xəritəsinin tam şəkildə müəyyənəndirilməsi, həm də həmin ərazilərin tarixi-etnolingvistik mənzərəsinin bərpası baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Məqalədə ilkin olaraq Qərbi Azərbaycanın coğrafi və tarixi-siyasi mənzərəsi təqdim edilir. Göyçə, Zəngəzur, Dərələyəz, Amasiya, İrəvan və digər bölgələrin əhalisi tərəfindən işlədilən dialektlərdə fonetik, leksik və morfoloji xüsusiyyətlərdə özünəməxsusluq müşahidə olunur. Bu şivələr Azərbaycan dilinin Qərb dialekt qrupuna aid olmaqla yanaşı, arxaik və orijinal dil vahidlərini qoruyub saxlaması baxımından da diqqətəlayiqdir. Məqalədə Qərbi Azərbaycan şivələrinin tədqiqat mərhələləri üç əsas dövr üzrə təqdim olunur: ilkin dövr (XX əsrin əvvəllərində), sovet dövrü (1920-1990) və müstəqillik dövrü (1991-dən sonra). Hər bir mərhələdə aparılmış tədqiqatlar, dialektoloji ekspedisiyalar və toplanmış materialların xüsusiyyətləri qeyd edilir. Nəticə etibarilə, Qərbi Azərbaycan şivələrinin yalnız dilçilik deyil, eyni zamanda milli-mədəni irsin qorunması baxımından da əhəmiyyəti qeyd olunur. Onların gələcəkdə daha dərin və kompleks şəkildə tədqiqi, yazıya alınması və tədris müstəvisinə daxil edilməsi bu sahədə qarşıda duran əsas vəzifələr kimi göstərilir.

Açar sözlər: Qərbi Azərbaycan, şivə, dialektologiya, Göyçə, Zəngəzur, fonetik xüsusiyyətlər, sahə tədqiqatları, Azərbaycan dili, etnolingvistika, şifahi xalq ədəbiyyatı, dil tarixi.

Giriş: Qərbi Azərbaycan ifadəsi bu gün Ermənistanın ərazisinə daxil olan İrəvan, Zəngəzur, Gorus və digər bölgələri, həmçinin həmin ərazilərdə yaşamış azərbaycanlıların zəngin mədəni irsini əhatə edir. Bu anlayış, tarixən Azərbaycanın bir hissəsi olmuş bu torpaqlarda azərbaycanlıların yaşaması və onların hüquqi varisliyi ilə bağlı reallıqları əks etdirir. “Qərbi Azərbaycan” termini xüsusilə Ermənistanın müstəqil dövlət kimi meydana çıxmasından sonra daha geniş mənada işlənməyə başlamışdır. Azərbaycan xalqının əsrlər boyu yaşadığı və mədəniyyətini inkişaf etdirdiyi bu ərazilərin itirilməsi isə həm siyasi, həm də hüquqi baxımdan bir sıra mübahisələrin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu gün Qərbi Azərbaycan adlanan ərazi təkcə Azərbaycanın tarixi hüquq və siyasi maraqlarını deyil, eyni zamanda xalqın kollektiv yaddaşında dərin iz buraxmış zəngin mədəni irsi təcəssüm etdirir. Azərbaycanlıların həmin bölgədən deportasiyası bu torpaqlarla bağlılığı təkcə tarix və mədəniyyət müstəvisində deyil, həmçinin siyasi və hüquqi sahələrdə də ön plana çıxarmışdır. Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə apardığı siyasət bu ərazilərin bir vaxtlar ölkənin ayrılmaz hissəsi olduğunu və bu torpaqların Azərbaycan xalqına mənsubluğunu əsaslandırmağa yönəlmişdir.

Qərbi Azərbaycan anlayışı təkcə coğrafi deyil, həm də tarixi və etnik mənə daşıyan bir ifadədir. Bu termin azərbaycanlıların zorla köçürülməsi və deportasiyasından sonra onların ata-baba yurdlarına qayıtmaq hüququnun simvoluna çevrilmişdir. Müasir dövrdə bu anlayış

Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə apardığı ərazi məsələlərində, xüsusilə Ermənistanla münasibətlər fonunda əhəmiyyətli siyasi çəkiyə malikdir və aktual olaraq gündəmdə qalmaqdadır. Azərbaycanlıların Ermənistandan kütləvi şəkildə deportasiyası 1980-ci illərin sonlarında baş verən etnik qarşıdurmalar və siyasi gərginliklər fonunda baş vermişdir. Sovet İttifaqının dağılma ərafəsində erməni millətçi dairələrinin fəallaşması, xüsusilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin alovlanması bu prosesə təkan vermişdir. 1988-ci ildən başlayaraq, Ermənistanın müxtəlif şəhər və kəndlərində yaşayan yüz minlərlə azərbaycanlı doğma yurdlarından zorla çıxarılmış, nəticədə tarixən yaşadıkları torpaqlardan didərgin düşərək məcburi köçkünə çevrilmişlər. Həmin dövrdə azərbaycanlıların öz evlərini tərk etməyə məcbur edilməsi, mədəni və tarixi irsin dağıdılması, bu bölgələrin Azərbaycan üçün əhəmiyyətini daha da artırmışdır.

Bu faciəvi hadisələrdən sonra “Qərbi Azərbaycan” anlayışı yalnız coğrafi bir termin kimi deyil, həm də Azərbaycan xalqının itirdiyi torpaqlara, pozulmuş hüquqlarına və yaddaşına işarə edən tarixi və etnik bir simvola çevrilmişdir. Qərbi Azərbaycan ərazisində əsrlər boyu yaşamış azərbaycanlıların dil xüsusiyyətləri, xüsusilə şivələri, Azərbaycan dilçilik elminin diqqət yetirdiyi mühüm tədqiqat obyektlərindəndir. Bu şivələr həm tarixi-mədəni irsin, həm də türk dillərinin dialektoloji mənzərəsinin dəyərli nümunələrindən hesab olunur. Sovet dövrü və ondan əvvəlki mərhələdə Qərbi Azərbaycan türklərinin şivələri araşdırılsa da, müstəqillik dövründə bu istiqamətdə daha sistemli və kompleks tədqiqatlara ehtiyac yaranmışdır. Qərbi Azərbaycan əraziləri dedikdə əsasən indiki Ermənistan Respublikasının ərazisindəki İrəvan, Dərələyəz, Göyçə, Zəngibasar, Amasiya, Vedibasar, Zəngəzur və s. bölgələr nəzərdə tutulur. Bu ərazilərdə tarixən yaşayan azərbaycanlılar özlərinin spesifik dialekt və şivə xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamışlar. Bu şivələr Azərbaycan dilinin əsas dialektlərindən biri olan Qərb dialektinin tərkibində xüsusi yer tutur. Ümumiyyətlə, Azərbaycan dili dialektlərinin bölgüsünə həmişə coğrafi mövqedən yanaşılmışdır. Azərbaycan dili dialektləri ilə ilk məşğul olan, bu dialektlərin təsnifatını verən M. Şirəliyev olmuşdur. M.Şirəliyev dialektləri coğrafi baxımdan təsnif etmişdir. Alim ilk dəfə Qərb qrupu dialektlərini müəyyənləşdirmiş və bu qrupa Qazax, Borçalı şivələrini aid etmişdir. Alim “orta qrup dialektləri” terminindən istifadə edərək Gəncə, Qarabağ şivələrini bura aid etmişdir [4, s.20]. Lakin sonralar alim fikrini dəyişmiş, Gəncə və Qarabağ şivələrini Qərb qrupu dialektlərinə daxil etmişdir. Lakin M. Şirəliyevin tədqiqatları sırf şəkildə coğrafi mövqeyi əks etdirmişdir. Məhz bu baxımdan da, yəni dil amili nəzərə alınmadığından qərb dialekti tam şəkildə əhatə olunmamışdır. Lakin daha sonrakı tədqiqatlarda alimlər əsasən dil xüsusiyyətlərini önə çəkmişlər.

Dialektlərin bölgüsündə dil xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması tarixi əsasən XX əsrin sonlarına gedib çıxır. Azərbaycan dili dialektlərinin dil amili mövqeyindən təsnifatı əsasən E. Əzizovun adı ilə bağlıdır [2, s.45]. Alim qeyd edir ki, Qərb ləhcəsinin sərhədlərini Azərbaycan Respublikasının ərazisi ilə əhatələmək düzgün deyil. E.Əzizov qərb ləhcəsi dedikdə Qərbi Azərbaycan və Gürcüstan Respublikasında yaşayanların şivələrini, aid edir [2, s.305]. Qərbi Azərbaycan şivələri ilə Qars şivəsinin tədqiqata cəlb etmiş S. Qəmbərli bu haqda yazır: “Qərb ləhcəsi üç şivələr qrupu əsasında formalaşmışdır: Qarabağ, Qazax-Borçalı və ayırım şivələri” [3, s.24].

Qərbi Azərbaycan şivələrini ətraflı şəkildə öyrənən İ. Bayramov Qərbi Azərbaycan şivələrini belə təsnif etmişdir. “...Qərbi Azərbaycan şivələrini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: 1. Qərb şivələri. Bu şivələrə Çəmbərək, Karvansaray, Basarkeçər, Böyük Qarakilsə, Dağ Borçalısı (Calaloğlu, Kalinino), Ağbaba, Quqark rayon ərazisinin şivələri daxildir. 2. Cənub şivələri. Bu şivələr Dərələyəz, İrəvan, Zəngibasar, Vedibasar, Qarakilsə, Meğri, Qafan rayonu şivələrini əhatə edir” [1, s.32].

Qərbi Azərbaycan ərazisində formalaşmış dialekt və şivələr Azərbaycan dilinin zəngin dialektoloji mənzərəsinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Bu şivələrin tədqiqi uzun və mərhələli bir inkişaf yolu keçmiş, zaman-zaman fərqli elmi yanaşmalar və metodoloji əsaslarla öyrənilmişdir. Onların öyrənilmə tarixi bir neçə əsas mərhələdə təhlil olunur: erkən dövr (XX əsrin əvvəlinədək), sovet dövrü (1920-1990) və müstəqillik dövrü (1991-dən bu günədək). Hər bir mərhələ özünəməxsus elmi yanaşmalar, tədqiqat metodları və məqsəd-nəticə baxımından fərqlənir. Erkən dövr XX əsrin əvvəllərinə qədər olan dövrü əhatə edir. Bu mərhələdə Qərbi Azərbaycan şivələri

sistemli və elmi şəkildə öyrənilməmişdir. Tədqiqat daha çox müşahidələr, folklor materialları və etnoqrafik qeydlər vasitəsilə aparılmışdır. Bu dövrün materialları əsasən səyyahların qeydlərində, xalq ədəbiyyatı toplularında və erkən yazılı mətnlərdə əks olunmuşdur. Bu mərhələdə elmi-metodoloji yanaşmalar zəif olsa da, bölgənin şivə xüsusiyyətlərinin ilkin qeyd və təsvirləri bu dövrə aiddir. Xüsusilə, İrəvan xanlığının tarixi sənədləri, Göyçə və Zəngəzur bölgələrindən toplanmış bayatılar, nağıllar və aşıq şeirlərində yerli şivələrin izlərinə rast gəlmək mümkündür.

Qərbi Azərbaycan şivələrinin sistemli tədqiqi məhz Sovet dövrünə təsadüf edir. Sovet dövrü 1920-1990-cı illəri əhatə edir. Sovet dönəmində Azərbaycan dilinin dialektoloji quruluşunun elmi əsaslarla öyrənilməsinə başlandı. Bu mərhələdə Azərbaycan SSR EA-nın Dilçilik İnstitutu nəzdində dialektoloji tədqiqatlar sistemli şəkildə aparılmışdır. Respublikanın müxtəlif bölgələrinə, o cümlədən Qərbi Azərbaycandan deportasiya olunmuş əhalinin məskunlaşdığı ərazilərə sahə ekspedisiyaları təşkil edilərək zəngin dil materialları toplanmışdır. Bu materiallar fonetik, morfoloji və leksik səviyyədə öyrənilmiş və təsnif edilmişdir.

İ.Bayramov yazır: “Qərbi Azərbaycan şivələrinin tədqiqinə XX əsrin ikinci yarısından başlanmışdır. Bu tədqiqatlar üç istiqamətdə aparılmışdır: 1. Qərbi Azərbaycan şivələrinin ümumi şəkildə tədqiqi. 2. Qərbi Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrinin şivələrinin tədqiqi. 3. Konkret bir kəndin şivəsinin tədqiqi” [1, s.36].

Sovet dövründə aşağıdakı tədqiqatçılar Qərbi Azərbaycan şivələrinin öyrənilməsində mühüm rol oynamışlar: Əbdülzəl Dəmirçizadə – Azərbaycan dilinin dialekt sisteminin elmi əsaslarını qoymuş, Qərb dialekt qrupuna aid olan bölgələrin dil xüsusiyyətlərini ümumiləşdirmişdir. Həsən Quliyev – “Azərbaycan dilinin dialektologiyası” əsərində Göyçə, Zəngəzur və digər bölgələrin şivə xüsusiyyətlərini təsvir və müqayisəli təhlil etmişdir. Xəlil Yusifli, Cəfər Qarayev, Səyyarə Məmmədova kimi alimlər konkret bölgələr üzrə sahə tədqiqatları aparmış, fonetik və leksik materialları sistemləşdirmişlər. Q.Bağirov Azərbaycan dilinin Sisyan şivələri əsəri də Sovet dönəmi aparılmış tədqiqatlardandır. (Bakı,1966),

Bu dövrdə tərtib olunmuş dialektoloji xəritələr və sözlük materialları Azərbaycan dialektologiyası elminin zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. Lakin siyasi səbəblərdən bəzi məlumatlar məhdud yayımlanmış, bəzi bölgələrin tam öyrənilməsi mümkün olmamışdır.

Azərbaycan Respublikasının müstəqillik qazanmasından sonra dilçilikdə yeni elmi baxışlar, yanaşmalar və metodoloji prinsiplər formalaşmağa başlamışdır. Qərbi Azərbaycan şivələrinin tədqiqi bu dövrdə daha genişmiqyaslı və çoxşaxəli xarakter almışdır. Bu mərhələdə tədqiqatlar təkcə linqvistik səviyyədə deyil, həm də sosial-linqvistik, etnolinqvistik və kulturoloji baxımdan aparılmışdır.

1990-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq, deportasiya olunmuş Qərbi azərbaycanlıların yaşadıkları bölgələrdə dil ekspedisiyaları təşkil edilmiş, onların danışdığı dili yazıya alınmış və dialektoloji materiallar toplanmışdır. Bu mərhələdə Qərbi Azərbaycan dialektlərinin etnolinqvistik xüsusiyyətləri, arxaik dil vahidləri, ağız bölgüləri daha dəqiq müəyyənləşdirilmişdir. Səyyarə Məmmədova – “Qərbi Azərbaycan türklərinin dialektləri” əsərində bölgələrin fonetik və leksik xüsusiyyətlərini elmi şəkildə təsnif etmişdir. Əlabbas Rüstəmov, Vüqar Əhmədov kimi tədqiqatçılar konkret bölgələr üzrə (məsələn, Zəngəzur, Göyçə) dialekt materiallarını elmi əsaslarla araşdırmışlar. Müstəqillik dövründə aparılan bu tədqiqatlar göstərir ki, Qərbi Azərbaycan şivələri yalnız Azərbaycan dili tarixinin deyil, həm də milli kimliyin, mədəni yaddaşın və folklor yaddaşının mühüm daşıyıcılarıdır.

Teymurlu Zabitə XXI əsrdə Qərb şivələrinin tədqiq tarixi haqqında yazarkən aşağıdakı əsərlərin adını çəkir: “Qərbi Azərbaycan şivələrinin leksikası” (Bayramov, 2011), “Ağbaba şivəsi sözlüyü” (Bayramov, Bayramova, 2014), “Azərbaycan Respublikasının Ağdam rayonu dialektlərinin toplanılması və linqvistik təhlili” (Cəfərov, 2020), “Azərbaycan dilinin Qərb şivələri və türk dilinin Qars şivələrinin müqayisəli leksikası” (Qəmbərli, 2020), “Azərbaycan dilinin Qarabağ və Şərqi Zəngəzur dialektoloji atlası” (2022), Bədəlova A. “Qərbi Azərbaycan şivələri lüğəti” (Bədəlova, 2023) və s. Bu tədqiqat işləri böyük əhəmiyyət kəsb edir. Xüsusilə, “Azərbaycan dilinin Qarabağ və Şərqi Zəngəzur dialektoloji atlası”nın hazırlanmasında keçdikləri yolun nə qədər zəhmətli olduğunu nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm. Çünki “Dialektoloji atlas”ın

tərtibində iştirak edən elm fədailləri dil materiallarını elində, obasında, kəndində yaşayan insanların dilindən deyil, öz vətənlərindən uzaq düşən insanların dilindən toplamışlar. Bu baxımdan həmin dil faktları tarixi əhəmiyyət kəsb edir” [5, s.365]. Yuxarıda sadalanandan əlavə Ə.Əliyevin “Azərbaycan dilinin Meğri şivələri” (Bakı, 2003) əsəri də məhz müstəqillik dönməsində yazılmışdır. “Meğri şivələri ilə bağlı mətnlər və folklor nümunələri də kitabda verilmişdir. Bu nümunələr ərazinin şivələri haqqında daha geniş təsəvvür yaradır. Eyni zamanda Ə.Əliyevin bu kitabında verilmiş Meğri şivələrində işlənən sözlərin lüğəti əsərin elmi dəyərini artırır. Ərazinin şivələrində işlənən sözlər Orxon-Yenisey abidələrinin, “Kitabi-Dədə-Qorqud”un dili ilə səsləşir, başqa türk dillərində işlənir ki, bu da Meğri rayonu ərazisinin qədimliyini, Azərbaycan türklərinin yaşadığı bu torpaqların qədim tarixə malik olduğunu göstərir” [1, s.29].

Qərbi Azərbaycan şivələrinin öyrənilmə tarixi Azərbaycan dilçiliyində mühüm mərhələləri əhatə edir. Bu şivələrin tədqiqi həm dilin regional zənginliyini göstərir, həm də tarixi köklərə və etnik yaddaşa işıq salır. Müasir dövrdə bu şivələrin qorunması, rəqəmsallaşdırılması, yazıya alınması və tədris resurslarına inteqrasiyası tədqiqatçılar qarşısında duran başlıca vəzifələrdəndir.

Qərbi Azərbaycan şivələri Azərbaycan dilinin dialektoloji mənzərəsində mühüm yer tutur və bu şivələr tək-cə dil faktoru kimi deyil, həm də xalqın tarixi-mədəni yaddaşının daşıyıcısı kimi qiymətləndirilməlidir. Araşdırmalar göstərir ki, XIX əsrdən başlayaraq Qərbi Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş şivələrin öyrənilməsi müxtəlif dövrlərdə bir sıra alimlərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Həm yerli, həm də xarici tədqiqatçılar bu bölgənin şivə xüsusiyyətlərini, fonetik, leksik və qrammatik cəhətlərini araşdıraraq, dəyərli elmi nəticələr əldə etmişlər. Bununla belə, Qərbi Azərbaycan əhalisinin kütləvi deportasiyası və bölgədə demoqrafik dəyişikliklər nəticəsində bu şivələrin canlı ünsiyyətdə işlənmə dairəsi daralmış, bir sıra dil xüsusiyyətlərinin unudulması təhlükəsi yaranmışdır. Bu baxımdan, Qərbi Azərbaycan şivələrinin toplanması, sistemləşdirilməsi və müasir elmi metodlarla təhlil edilməsi günümüzdə daha aktual məsələyə çevrilmişdir.

Nəticə: Aparılan araşdırmalar təsdiqləyir ki, Qərbi Azərbaycan şivələrinin tədqiqi yalnız dilçilik baxımından deyil, həm də tarixi, etnoloji və mədəni aspektlərdən yanaşma tələb edir. Bu sahədə aparılan işlərin davam etdirilməsi, həm yazılı mənbələrin öyrənilməsi, həm də şifahi dil nümunələrinin toplanması və qorunması gələcək nəsillərə zəngin dil irsinin ötürülməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Bayramov İ. Azərbaycan dialektologiyası –Ankara: 2022.
2. Əzizov E. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası: dialekt sisteminin təşəkkülü və inkişafı. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 1999, 352 s.
3. Qəmbərli S. Azərbaycan dilinin Qərb şivələri və türk dilinin Qars şivələrinin müqayisəli leksikası / –Bakı: Elm və təhsil, 2021
4. Şirəliyev M. Azərbaycan dialektologiyasının əsasları. Bakı: Şərq-Qərb, –2008, s. 20
5. Teymurlu Z. Azərbaycan dilinin qərb ləhcəsi və türk dili dialektlərinə xas spesifik xüsusiyyətlər http://doi.science.gov.az/pages/conference/mbcatr/pdf/mbcatr2023_364.pdf

Гюльнар Мамедова

*Говоры западного Азербайджана: история исследования
и источники
Резюме*

В статье системно анализируется история исследования говоров Западного Азербайджана и основные источники, использованные в данной области. Основной целью исследования является изучение языковых особенностей азербайджанцев, на протяжении веков проживавших в регионе Западного Азербайджана, в частности их диалектов и говоров, а также выявление их лингвистической ценности. Изучение этих говоров имеет важное значение как для составления полной диалектологической карты азербайджанского языка, так и для восстановления историко-этнолингвистической картины указанных территорий. В начале статьи даётся краткий обзор географической и историко-политической картины Западного Азербайджана. В диалектах, используемых населением таких регионов, как Гёйча, Зангезур, Даряяз, Амасия, Иреван и других, наблюдаются фонетические, лексические и морфологические особенности, присущие именно этим говорам. Эти говоры входят в западную диалектную группу азербайджанского языка и примечательны тем, что сохранили архаичные и оригинальные языковые единицы. История исследования говоров Западного Азербайджана представлена в статье в трёх основных этапах: ранний период (до начала XX века), советский период (1920–1990) и период независимости (с 1991 года). Для каждого этапа приводятся сведения о проведённых исследованиях, диалектологических экспедициях и характере собранного материала. В заключение подчёркивается, что говоры Западного Азербайджана имеют значение не только с лингвистической, но и с точки зрения сохранения национально-культурного наследия. Их дальнейшее углублённое и комплексное изучение, фиксация в письменной форме и включение в образовательную сферу обозначаются как важнейшие задачи в данной области.

Ключевые слова: Западный Азербайджан, говор, диалектология, Гёйча, Зангезур, фонетические особенности, полевые исследования, азербайджанский язык, этнолингвистика, устное народное творчество, история языка.

Gulnar Mammadova

*Dialects of western Azerbaijan: history of research
and sources
Abstract*

This article provides a systematic analysis of the history of research on the dialects of Western Azerbaijan and the main sources used in this field. The primary aim of the study is to investigate the linguistic features of Azerbaijanis who lived for centuries in the region of Western Azerbaijan, focusing particularly on their dialects and vernaculars, and to reveal the linguistic value of these dialects. The study of these dialects is of great importance both for the comprehensive mapping of Azerbaijani dialectology and for reconstructing the historical and ethnolinguistic landscape of these territories. The article first presents the geographical and historical-political background of Western Azerbaijan. The dialects spoken by the population in regions such as Goycha, Zangazur, Daralayaz, Amasia, Irevan, and others demonstrate distinctive phonetic, lexical, and morphological features. These dialects, belonging to the Western group of Azerbaijani dialects, are especially noteworthy for preserving archaic and original language elements. The stages of research on the dialects of Western Azerbaijan are classified into three main periods: the early period (up to the beginning of the 20th century), the Soviet period (1920–1990), and the post-independence period (after 1991). For each stage, the article highlights the conducted studies, dialectological expeditions, and the characteristics of the collected materials. As a result, the importance of the dialects of Western Azerbaijan is emphasized not only in terms of linguistics but also for the preservation of national cultural heritage. The article concludes that

further in-depth and comprehensive research, documentation, and integration of these dialects into educational contexts are among the key tasks ahead in this field.

Key words: *Western Azerbaijan, dialect, dialectology, Goycha, Zangazur, phonetic features, field research, Azerbaijani language, ethnolinguistics, oral folk literature, language history.*

Çapa tövsiyə edən: *Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti*

Rəyçilər: *dosent K.Həsənova*
dosent E. İsmaylov